

Planhushållning!

I dagens politiska liv fortsätter debatten om planhushållning med oförminskad intensitet. Den 1 oktober diskuterades problemet i radio mellan professor Eli Heckscher, byråchef Alf Johansson, professor Herbert Tingsten och statsrådet Ernst Wigforss. I detta och följande nr återger vi de olika talarnas anföranden i obeskuret skick.

STATSRÅDET WIGFORSS:

Jag skall börja med att hemställa, att vi först kommer överens om, vad vi ska diskutera. Det kan förefalla som en underlig begäran, men jag har läst ett stenografiskt referat av den förra diskussionen, och den ger faktiskt intrycket utav att deltagarna talade om olika ting. Det är uppenbart, att ett sådant ord som planhushållning kan inrymma en rad olika uppfattningar, likaväl som den fria hushållningen. Det finns eller har åtminstone funnits anhängare av fri hushållning, som drivit kravet på ekonomisk frihet så extremt att det är svårt att förstå, hur det över huvud taget kan förenas med någon statlig myndighet, och om det roar mig att måla så, så kan jag ta orden planmässig och reglering och göra upp ett samhälle, där ingen människa har rätt att snyta sig i Göteborg utan att få licens från Stockholm. Så långt gick man ju visserligen inte i den förra diskussionen, men nog stod intrycket kvar, att anhängarna av planhushållningen med goda argument byggde ut en viss position, medan motståndarna med stor bravur gick till attack mot en annan, som för tillfället saknade försvarare. Jag tror därför att det är en resonlig begäran, att vi kommer överens om att i kväll ge ordet planhushållning den innebörd, som anhängarna här själva lägger in i det och inte låta de dyrbara 12 minuter, som i jämlikhetens namn faller på vår lott, slösas bort på problem, som är intressanta nog, men som just nu och i vårt land inte har någon större aktualitet.

DEFINITION AV PLANHUSHÅLLNING.

Alltså. Idén om planhushållning är för mig inte idéen om en färdig samhällskonstruktion, utan en linje för handlande, som man följer för att komma bort ifrån sådana missförhållanden i det fria näringslivet, som man anser olidliga. Jag har inte tid att belysa saken med mer än ett par exempel, men det blir från två olika områden, som båda är av intresse, därför att på det ena området har vi redan planhushållning i ganska betydande

omfattning och på det andra är frågan om samhällsingripande i hög grad aktuell. Det första området är som alla förstår jordbruket. Där försöker vi ju leda produktionen genom att avväga priserna mot varandra; genom att bestämma prisernas höjd och en tryggad avsättning vill man garantera åt den jordbrukande befolkningen en viss levnadsstandard. Det är ju uppenbart, att detta är ett radikalt avsteg från allt, som kan kallas fri hushållning. Det andra området antyder jag enklast genom att nämna orden full sysselsättning. Det är den långa erfarenheten om bortfall av produktion, om slöseri med produktiva tillgångar, inte bara under kriser och massarbetslöshet utan också dessemellan och till och med under goda tider. Allt det där känner vi, och likaså att man enligt planhushållarnas mening bör kunna hålla uppe full sysselsättning genom samhällets egen ekonomiska verksamhet. Där kommer man först till offentliga arbeten, men det är i högsta grad antagligt, att det inte räcker till, om vi skall hålla oss inom ramen för vad som vanligen brukar kallas statens verksamhet. Det är alldeles uppenbart, att man har större utsikter att nå resultat, om samhället behärskar en större del av det ekonomiska livet. Det är alltså naturligt, att planhushållarna tänker sig, att samhällets verksamhet skall vidgas utöver sådana områden av näringslivet, som har en strategisk betydelse. Man kan också uttrycka saken såsom det står i det socialdemokratiska partiprogrammet, att det gäller en samordning av allmän och enskild, olika former av verksamhet för att uppehålla sysselsättning och produktion. Det är såvitt jag förstår både i Skandinavien och de anglosachsiska länderna den betydelse man vanligen lägger i orden planering, planned economy, planhushållning.

PLANHUSHÅLLNINGENS MOTSTÅNDARE.

Vad har nu planhushållningens motståndare att sätta i stället? Det lönar sig inte, tycker jag, att här komma med en uppräknings av de faror, som skulle hota friheten från en organisation av nä-

ringslivet, som var så till den yttersta grad centralt reglerad, som den man talade om sista gången. De som över huvud taget älskar att tänka sig ett sånt samhälle får väl själva lov att finna ut de motvägande balanser eller konstitutionella garantier, som där skulle kunna bevara den enskildes frihet. Det har jag ingen anledning att göra här, det är för mig alldeles uppenbart, att den linje för samhällsingripande, som jag här har skisserat, den är mycket väl förenlig med alla de friheter, som man talade om förra gången, både konsumtionens frihet, frihet att välja yrke, tryckfrihet, strejkkfrihet. Jag kan inte se, att någon av dem behöver komma i fara; om tiden tillät skulle jag kunna hålla ett långt anförande om den ökning av enskilda medborgares frihet, som jag tror skulle följa genom samhällets ingripande, men jag har inte tid till något annat än att ställa frågan: Vad vill man bland planhushållningens motståndare sätta i stället i denna situation, om man nu erkänner, att det finns ett problem. Det kan ju hända, att de är villiga att gå med ett stycke av vägen, bara de slipper det där namnet planhushållning, som de genom sin egen agitation har lyckats skrämma en del människor för, men det kan också hända, att de är nöjda med den fria hushållningen såsom den i erfarenheten framträder, och då får jag verkligen fråga: Kan man undra om lönearbetarna som hårdast drabbas av det fria näringslivets oförmåga att bereda arbete och bröd, säger nej till en sådan passivitet, hur mycket man än sedan må förklara, att det sker av omsorg om deras egen frihet? Och kan man undra på, om jordbrukarna trots sin ursprungliga böjelse för individualism och ovilja mot kollektivt handlande har blivit övertygade anhängare av planhushållningen inom sin egen näringsgren? Vad kan man från planhushållningens motståndare bjuda dessa medborgargrupper, som inte för dom skulle te sig som stenar i stället för bröd? Jag erkänner, att jag är ganska nyken på att få höra svaret.

Hörde

En bild tagen under diskussionen om planhushållning. Vid bordets kortända ordföranden amanuens Nils-Olof Franzén. Vid bortre långsidan fr. v. byrådirektör Alf Johansson och statsrådet Ernst Wigforss. Närmast fr. v. professor Eli Heckscher och professor Herbert Tingsten.

PROFESSOR HECKSCHER:

Ja, statsrådet Wigforss har som de övriga fältherrarna valt sin egen stridsplats, och jag kan ge honom rätt så långt, att jag fullkomligt medger, att det skall talas om sådant som planhushållningens anhängare fäster sig vid och tillmäter betydelse eller som blir en naturlig och mer eller mindre nödvändig konsekvens av den ståndpunkt som de intar. Däremot kan jag inte vara beredd att acceptera just de exempel som han nämner, därför att jag tror inte att de upplyser om vad de bör upplysa. Den fulla sysselsättningen är utan minsta fråga ett ideal men frågan i detta sammanhang är inte, om idealet skall uppställas utan hur det skall nås, och om man inte får klart för sig, hur man vill nå det, så vet man inte, huruvida det är fråga om planhushållning i någon mening eller fromma önskemål eller det ena eller det andra. Om jag tar diskussionen om full sysselsättning

som den tidigare var så var det penningpolitik som närmast kunde åstadkomma den. Nu har man gått ifrån det, men det är väl alldeles givet, att ingen människa kallar den penningpolitik som vi hade under hela 1800-talet eller ens i början på detta århundrade för planhushållning.

TVÅ FAKTORER.

Jag tror inte, att jag gör statsrådet Wigforss någon orätt om jag utgår ifrån vad som finns i de 27 punkterna, som är framlagda av en kommitté där han var ordförande. Där talas om, i punkt 23, såvitt jag kan se — meningen är inte alldeles klar — att det är två faktorer, som föranleder ett ingripande ifrån det allmännas sida, nämligen antingen att det blir alltför många enheter för att man skall kunna bedriva verksamhet på ett ekonomiskt sätt eller att det blir privata monopol.

Ifråga om de för många enheterna vet vi, att här arbetas på en socialisering av försäkringsverksamheten. Nu tror jag man

kan påstå, att försäkringsverksamhetens effektivitet är större än de allra flesta företags i vårt land för närvarande; och det bästa beviset för det är kanske, att ett av de största livförsäkringsbolagen, ett av de framgångsrikaste livförsäkringsbolagen, i Sverige har en ledare som staten satte till att kontrollera och rensa upp de offentliga företagen. Det förefaller då som en underlig konsekvens att man vill sätta denna verksamhet — som är och har varit under en så effektiv ledning enligt statens egen mening, att den behövde kontrollera statens företag — såsom någonting som under vissa förhållanden behövde socialiseras.

Det andra, nämligen monopolbildningarna, har föranlett en del uttalanden. Där talas först om att man skall göra en rationellt upplagd, konkurrerande produktion, antingen i offentlig regi eller genom allmännyttiga föredrag, som i mån av behov stimuleras och stöddas av staten.

KONSUMENTKOOOPERATIONEN.

Det är ingenting som har slagit mig mera, och som har övertygat mig mera om de faror som här föreligger, än det enkla förhållandet, att här inte talas ett ord om konsumentkooperationen. Konsumentkooperationen är en skapelse av de breda lagren, av ett oerhört stort antal av svenska konsumenter. Det är en organisation, som nu representerar Sveriges största grosshandelsverksamhet som har reformerat detaljhandeln, och som har gripit in framgångsrikt över en hel del av produktionen, och som har slagit sönder det ena monopolet efter det andra. Men den är byggd på den fria marknadshushållningens grund och begär icke vare sig att stimuleras eller att stöddas av staten eller att få staten i någon form som medverkande. Om verkligen målet är detta, varför i hela världen skulle jag vilja säga, har man då inte pekat på kooperationen, alltså bevarat den typ utav hushållning, genom vilken vi nu har kommit så långt som vi har, när den är så obestriddligen demokratisk och så obestriddligen ledd och stimulerad av arbetarklassen som kooperationen är?

Om statsrådet Wigforss vill säga att kooperation är planhushållning, då är vi hjärtligt ense, vi skall inte slåss om orden, men då gör vi en stilla fråga: Hur kommer det sig, att detta har blivit borttappat? Hur kommer det sig att man har gått förbi detta, som förefaller som den minsta förändring i det nuvarande samhället som kan tänkas för att tillgodose de mål som här är uppställda, men som i verkligheten icke innebär någon brytning med det vi har haft? Det är detta, som hos mig har stadfäst den övertygelsen, att här är det mera vittsyftande planer som ligger bakom, att här gäller det något som inte har bara dessa närliggande mål utan som vänder sig emot marknadshushållningen som sådan, också om den icke åstadkommer de resultat som fram-

Ni?

hålles som olägenheter. Det är alltså mitt svar till statsrådet Wigforss. Jag vill gärna medge eller stryka under, att jag inte menar, att detta är hjälpt med en kritik, en negativ inställning, men jag hoppas få spara den positiva sidan av min ståndpunkt till det följande.

BYRACHEF JOHANSSON:

Det förefaller mig som om professor Heckscher knappast gav något svar på den fråga, som statsrådet Wigforss inledningsvis ställde till motståndarna mot den s. k. planhushållningen. Vad vill ni göra i stället? Vilket är alternativet?

DEN FRIA MARKNADSHUSHÅLLNINGEN OCH KRISERNA.

Det förhåller sig nämligen obestriddligen så, att om man försvarar en från alla dirigerande ingrepp fri marknadshushållning, så måste försvaret inbegripa också kriserna. Som statsrådet Wigforss framhåvde är det i dessa som hela diskussionen under de senaste 10—15 åren om planhushållning har sitt egentliga ursprung, att gå förbi dem är därför att gå förbi själva saken. Det går nu inte att förklara, att kriserna är tillfälligheter, olyckshändelser framkallade av utanförstående omständigheter, ovidkommande för den fria marknadshushållningen själv eller som en följd av politikernas missgrepp. Särskilt denna senare förklaring är ju visserligen mycket populär på håll, där man från begynnelsen misstror all saklig inblandning i det ekonomiska livet. Men den faller ju på det enkla faktum, att kriser och depressioner har uppträtt tämligen regelbundet under hela den moderna ekonomiska utvecklingen i den fria marknadshushållningens tecken och detta alldeles oberoende av graden av statliga ingripanden. Jag behöver bara hänvisa till 1870-talets stora kris för den som nu känner till krisernas krönika. Det är bestyrkt både av historisk erfarenhet och av teoretisk analys över den fria marknadshushållningens utvecklingsbetingelser att kriser, depressioner, arbetslöshet och ofullständigt utnyttjande av de produktiva resurserna organiskt hör samman med själva detta hushållningssystem och att då diskutera planhushållning som väsentligen och i första hand syftar till att råda bot på de obestriddliga missförhållanden, som kriserna och vad de ha i följe innebär, utan att ta någon hänsyn till vad man kan kalla den konjunkturpolitiska aspekten blir tämligen meningslös. Det betyder, att man icke kommer in i frågans kärnpunkt.

SOCIALPOLITIK OCH ALLMÄN NÄRINGSPOLITIK.

Professor Heckscher har i olika sammanhang betygat att han anser socialpolitiken vara ett nödvändigt komplement till den rena frikonkurrenshushållningen. Han tycks då betrakta socialpolitik som något från den allmänna ekonomiska politiken helt avskilt, någonting som kan

leva sitt stilla liv vid sidan om den egentliga samhällsekonomin. Men detta betraktelsesätt är knappast hållbart. De senaste decenniernas utveckling har i dessa hänseenden över huvud taget inneburit en allt intimare förening mellan socialpolitik och allmän näringspolitik. Man kan inte skilja det ena från det andra. Jag hänvisar här till samma exempel som statsrådet Wigforss, jordbrukspolitiken som från en sida sett är socialpolitik, syftande till att förhindra att en stor befolkningsgrupp pressas ner i ekonomisk misär, från en annan sida sett näringspolitik arbetande med reglering av priser, produktionen och avsättningsförhållanden. Jag tar detta som exempel för att åskådliggöra huruvida själva planhushållningstanken växer fram i och med att bestämda syften i samhällsutvecklingen visar sig kunna nås endast genom en samordning av den sociala och ekonomiska politikens olika medel.

BOSTADSPRODUKTIONEN OCH DEN ENSKILDA FÖRETAGSAMHETEN.

Jag skall till sist här bara ta ett konkret exempel för att illustrera huruvida på ett område den fria marknadshushållningen har visat sig leda till resultat, som knappast kan sägas vara förenliga med det löfte, som den fria marknadshushållningens förespråkare kan sägas ge. Det gäller bostadsbyggandet och hyresmarknaden. Jag vill inte alls påstå, att detta områdes förhållanden är typiska för det nutida näringslivet, lyckligtvis är de inte alls det, men området har i och för sig en sådan vikt, att det kan vara värt ett par ord. Efter förra världskriget stod man i den situationen, att man hade att välja emellan att bibehålla ett system av reglerande åtgärder, som hade tvungits fram under krigsåren — det var en social nödvändighet att införa hyresreglering och införa vissa statliga stödåtgärder för att få fram en nödtorftig bostadsproduktion — eller att avveckla dem och i stället anförtro hela uppgiften att skaffa bostäder till de bostadsbehövande åt de enskilda spekulativa företagareinitiativen. Den ideologiska pressen var mycket stark. Övertygelsen att endast den enskilda företagsamheten kunde klara saken och att statliga ingripanden egentligen var ett ofog, som bara trasslade till förhållandena, var då mycket starkare befäst än nu. Man valde, ja vågar påstå på nästan enbart ideologiska grunder, att avveckla regleringarna mycket brådstörtat. Vad blev resultatet? Hyrorna steg allt under det att prissystemet i övrigt rörde sig nedåt, hyrorna lades upp på en nivå, som långt översteg den som svarade till gällande kostnader och räntor. Den fria marknaden, den fria konkurrensen fungerade över huvud taget inte enligt prospektet, om jag så får uttrycka mig. Resultatet blev att miljardbelopp spelades över till enskild förmögenhetsökning i form av höjda tomt- och fastighetsvärden och möjligheterna att nå en tillfredsstäl-

lande höjning av utrymmesstandarden i fråga om bostäderna förstördes för en generation. Man brukar på visst håll varna för experimenterande med hushållningens ömtåliga mekanism. Jag skulle nu mot bakgrunden av detta exempel vilja fråga: Har vi råd att än en gång, när vi nu står i en situation likartad den efter förra världskriget, experimentera med ett recept, den fria marknaden från alla offentliga insatser rensade recept, som man så blint förlitade sig på efter det första världskriget, och ta risken av att bostadsförsörjningen för ännu en generation förstörs.

PROFESSOR TINGSTEN:

De definitioner som hittills har givits kan jag för min del inte gå med på. Ordföranden nämnde i sitt inledande anförande att prof. Heckscher och jag skulle vara försvarare av den fria marknadshushållningen. Jag vet inte om professor Heckscher är det, i varje fall är inte jag det. Jag är övertygad om att de ingrepp som har gjorts i det svenska näringslivet i stort sett har varit befogade, och jag är övertygad om att det behövs ytterligare ingrepp på många håll, det går jag ut ifrån hela tiden i mitt resonemang. Att jag från den utgångspunkten kan komma fram till en analys av, en kritik, av hela planhushållningsbegreppet, det skall jag förklara genom att vända mig mot den definition, som här har givits av statsrådet Wigforss. Statsrådet Wigforss sa att planhushållningen, det är den linje för handlande, som man följer för att komma bort från olidliga missförhållanden. Det är inte något försök att märka ord, då jag gör gällande att han därigenom definierar planhushållningen, och vill att vi i fortsättningen skall följa denna definition, på ett sådant sätt att alla måste vara med på det han säger. För det är klart att var och en går med på att vi skall ingripa mot olidliga missförhållanden. Om hans motståndare i debatten verkligen skulle acceptera hans definition, då måste vi ge oss utan vidare och säga, naturligtvis har han rätt, olidliga missförhållanden skall icke existera.

PLANHUSHÅLLNINGEN I ENGELSK DEBATT.

Hur kan man då se på problemet? Ja, enligt min mening är det betydande när statsrådet Wigforss säger att både i svensk och engelsk debatt så är det den definition som han har uppställt som har varit vägledande. I svensk debatt är det säkert så i ganska stor utsträckning. Våra politiska ledare har med erkännansvärd skicklighet, säkert också på grund av att de har gått den linjen att ta upp ett problem i taget och låta de allmänna perspektiven vänta — det gäller särskilt senare år — undvikit att ta upp planhushållningsfrågan till principiell diskussion. Men vad England beträffar är situationen en helt annan. Som statsrådet Wigforss (Forts. på sid. 39.)

Planhushållning?

(Forts. fr. sid. 8.)

säkert känner till så har de engelska politikererna och inte minst de engelska socialisterna gång efter annan tagit upp planhushållningen på ett helt annat sätt. Om jag nämner professor Laski vars bok om vår tids revolution väckte så stor uppmärksamhet och så stora sympatier inom den svenska socialdemokratien för några månader sedan, så vill jag nämna, att han med planhushållning helt enkelt menar, att man skall från statens sida sköta om alla livsviktiga industrier och han går själv ut ifrån att om planhushållningen får denna innebörd, då kommer inte frihet i vår mening att existera. Han tänker sig t. ex. att ett konservativt parti, som kan komma till makten, under sådana förhållanden måste förbjudas. Men han går ut ifrån att det finns något slags frihet i högre mening, han talar om den frihet som finns i Ryssland, som innebär en mer eller mindre extatisk passion för det som staten gör. Om man menar detta med frihet, då är det klart att man kan hålla på frihet vilken situation man än förordar.

PLANHUSHÅLLNING OCH POLITISK FRIHET.

Hur är det nu inom den svenska socialdemokratien? Ja, här har man som sagt i stort sett undvikit att diskutera dessa principiella frågor. Men det ligger en motsättning i själva den svenska socialdemokratis attityd. Statsrådet Wigforss säger nu till oss ungefär så här: Herrarna gör gällande att vi därför att vi reser söderut och i själva verket ämnar oss bara till Södertälje, så tänker vi resa vidare till Rom. Ja, om man jämför den svenska socialdemokratien med en resenär så undrar man hur situationen verkligen är. Man ser på perongen en man som skall resa. Han omges av jublande skaror. Han talar om att han reser till ett märkligt land långt borta, där allting skall bli bra, där jämlikhet skall råda, där överflöd skall finnas o. s. v. och han talar om detta land som planhushållningens och socialismens framtidsstat. När man hör honom så skulle man vara övertygad om att han är på väg åtminstone till Rom, men skulle kanske tro att man är ibland en flock svärmare som t. o. m. tänker sig vidare ända till himmelen. I varje fall är det svårt att tro, när man sedan möter honom på tåget, att han i själva verket skall stiga av i Södertälje, men det är den tanken som statsrådet Wigforss liksom så många andra ledare i vissa sammanhang i stället drar fram. Med andra ord: vi skall hela tiden bara nöja oss med de problem, som den svenska socialismen drar fram för ögonblicket, vi skall inte diskutera den allmänna principen, vi skall inte diskutera vart den kan leda. Enligt min mening är en sådan diskussion emel-

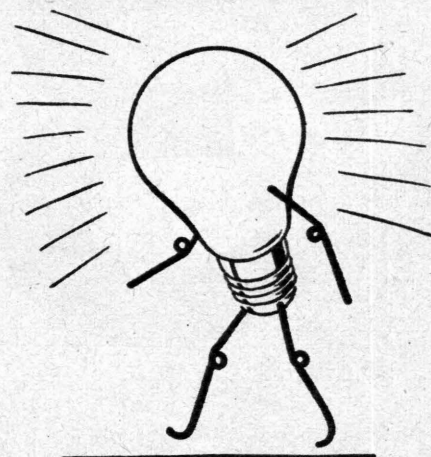
lertid nödvändig. Och varför det? Jo, därför att så vitt jag kan förstå ligger det mycket nära till hands att tänka sig en rad ekonomiska ingripanden det ena efter det andra på skäl som i det enskilda fallet är ganska starka, och att inte göra klart för sig att en kulmination av dessa ekonomiska ingripanden småningom leder till ett samhällsskick där i själva verket även den politiska friheten är i fara. På socialistiskt håll resonerar man gärna på det sättet som vi kommer ihåg om bonden som lassade på hästen: han la den ena stocken efter den andra och sa, att om hästen bär den så bär den väl också nästa stock o. s. v. och trodde därmed att det inte fanns någon anledning att övertänka huru många stockar man över huvud taget kunde lägga på hästen.

Så vitt jag förstår är det alldeles nödvändigt att ställa det principella problemet, finns det inte en viss punkt, där de ekonomiska ingripandena, hur befogade, hur välmotiverade de kan synas i det enskilda fallet ändå, i sin helhet leder till verkliga faror för den politiska friheten. Och som jag redan nämnt det är en sak som har tagits upp av de engelska politikerna och även av de engelska socialisterna. Jag kan utom Laski, vars ståndpunkt jag nyss i korthet refererade, nämna den utmärkta journalisten Barbara Woolton, som nyligen i ett arbete just om detta problem gjorde gällande att verklig planhushållning om den genomfördes mot en starkare minoritets vilja måste leda till politisk ofrihet. Hon hävdade, att det är bara om man går så sakta fram och så pass varligt fram — d. v. s. stannar vid en viss punkt — att man får enighet, som det inte föreligger denna fara för den politiska friheten. Hur kan vi då tala om att den politiska friheten är i fara? Ja, det kan vi naturligtvis inte tala om förrän vi kommer en bra bit på planhushållningens väg. Vi kan ta upp ett sånt problem som problemet om tidningarna exempelvis. Om vi tänker oss att pappersindustrin och alla dylika ting sköts eller rättare sagt kontrolleras, planeras av staten, hur skall vi då vid en viss punkt komma ifrån detta att det blir staten som kommer att fastställa hur mycket tidningar som ges ut, vilka som får ge ut tidningar o. s. v.? Hur nära till hands ligger det inte då för en stat som måste vara behärskad av vissa partier att gynna vissa partier i förhållande till andra? Och hur skall det gå med en sån sak som pressen redan ur den synpunkten att tidningarna för att kunna hålla låga pris måste ha annonsörer, hur skall man tänka sig det om staten har den allmänna kontrollen över industrin? Antingen får då tidningarna höja sina priser till det orimliga eller också måste då staten på något sätt subventionera tidningarna och då kommer man på en annan väg till direkt statsinflytande över pressen. Jag har i den föregående diskussionen också nämnt andra punkter, man har frågan om strejkerna, man har frågan om alla möjliga andra, för oss självklara politiska friheter.

VAR SKALL MAN STANNA?

Vad jag vill göra gällande det är i korthet bara detta: när man diskuterar planhushållning på det här sättet punkt för punkt så måste man också försöka precisera problemet: Var skall man stanna? Man måste ha klart för sig att här föreligger en fara, som man också har gjort i den engelska diskussionen, och man måste först och främst gå ut ifrån att det är rimligt med denna allmänna diskussion och inte å ena sidan framhålla planhushållningen, socialismen som något som leder direkt in till det framtida lyckosamhället, å andra sidan i vissa sammanhang tala om planhushållningen som bara en sak, som är nödvändig för ögon-

**Inget mörker. — Luma sprider
trivsamt ljus i långa tider.**

LUMA

L12

i konsumbutiker

blicket, en som bara avser att ta bort fullkomligt olidliga missförhållanden, för att ännu en gång anknyta till vad statsrådet Wigforss sa.

(Forts. i nästa nr.)

Mohrens sista suck.

(Forts. fr. sid. 11.)

Bagge, Stora Nygatan 12, Stockholm, och kontraktet finnes än i dag i behåll. Där läser man bl. a.

Tack för brevet
gamle Julle,
där du önskar
att jag skulle
bifall giva
utan muck
att utgiva
"Mohrens suck."

Släpp du gärna
som en — braxen
ut igen, den
glada laxen.
Gubbarna må
gärna stå;
hoppas att de
åt må gå.

Tjäna pengar
på affären
om du kan det.
— Vanskelig är den! —
Ifrån "lugna"
lilla vrå
min lyckönskan
tag också.

Här jag sitter
som landpastor
Fast jag rik ej
är som Asthor
står jag mig dock
drägligt ut
har min inkomst
av min trut.

Döper barn och
män skor viger
jordar andra
samt prediger
talar skum och
säger allt
brukar plog
och utsår salt.

Nu du vet, hur
jag mig finner
och att skalde-
ådran rinner
kan du utaf
detta se...
Mjukis! Tjenis!
Pelle E.

Att en sådan komminister hade det rätta humöret att skriva ett spex torde med önskvärd tydlighet framgå bara av denna förtjuvande idé. Poetiska kontrakt hör ej precis till vardagligheterna ens i den värld, som icke kan betecknas andlig utan bara materiell.

Sedan Mohren nu beretts plats även i etern kan man än en gång konstatera, att den där berömda sista sucken, den kommer han nog aldrig att utandas. I all synnerhet ej sedan han fått så väldig luft under vingarna.

Teddy Nyblom.

VÄLKOMNA TILL OSS!

Smålands vapen.

Ett program av lyssnarna själva sändes söndagen d. 21 oktober från Jönköping och kommer alltså huvudsakligen att ägnas norra Småland. Alla bidrag och förslag kan insändas under adress Välkomna till oss, Radiotjänst, Stockholm 7, eller Radiotjänst, Jönköping.

Planhushållning?

Fortsättning från föregående nummer.

I förra numret av RiR återgavs de inledande anföranden, som hölls av statsrådet Wigforss, professor Heckscher, byråchef Johansson och professor Tingsten i diskussionen om planhushållningen. Här följer de återstående inläggen.

STATSRÅDET WIGFORSS:

När jag först hörde professor Tingsten, så blev jag inte förvånad, därför att jag hade läst hans anförande i förra debatten och det tydde på att han var fullt beredd att gå med ett mycket långt stycke på vägen både ifråga om planhushållning och socialisering. Men efter sista delen av hans anförande, så förstår jag inte riktigt var han egentligen vill hamna. Det föreföll först som om han ville följa med om inte ända fram till Rom, så i alla händelser till Florens, men av hans sista inlägg här förefaller det som om han av rädsla för att hamna i Rom inte en gång vill resa till Södertälje. Om han återigen inte vill säga något annat än att det allmänna problemet också är av intresse att diskutera, så är jag fullständigt ense med honom.

PLANMÄSSIG HUSHÅLLNING ÄR INGET SJÄLVÄNDAMÅL.

Men hans invändningar mot min uppläggning av planhushållningen såsom ett försök att komma ifrån olidliga missförhållanden det led av det felet att han utelämnade en avgörande del. Jag sa de olidliga missförhållandena i det fria näringslivet. Och olidliga missförhållandena i det fria näringslivet kan endast upphävas genom att man kommer bort ifrån det fria näringslivet, och därmed är linjen för utvecklingen fastställd. Det som skiljer min uppfattning om planhushållningen ifrån

en del andras och till dem kan jag möjligen räkna även Laski — jag har ju inte någon anledning att i allt ha samma uppfattning som han — den är, att för mig — och jag är övertygad om att det gäller för den stora majoriteten i vårt land och även i de anglosachsiska länderna — är planhushållning ett tekniskt medel, som får sitt innehåll av de värden som man vill söka nå. Det är då alldeles uppenbart att en planmässig hushållning inte är ett självändamål utan man måste väga det ena värdet mot det andra. Om jag sålunda såsom ett mål för planmässig hushållning sätter upp den fulla sysselsättningen, så innebär detta inte, att full sysselsättning skall nås till varje pris som helst. Om jag samtidigt sätter upp rätten att gå i strejk som ett värde, så är det alldeles uppenbart att här uppstår en motsättning. Om jag vill tillåta människor att strejka så kan jag inte uppnå den fulla sysselsättningen. Men då får jag väga det ena mot det andra, och det är mycket möjligt, och för min del skulle jag säga att det mycket troligt, att jag kommer till den uppfattningen att jag avstår från en del av produktionen under den fulla sysselsättningen för att göra det möjligt för folk att bevara sin strejkrätt. Jag ser sålunda att skillnaden mellan professor Tingstens sätt att ta planhushållningen och mitt det är att han tror att man bara har att gå utefter en viss linje och frågan är var man skall stanna. Jag vill att man ifrån början skall ha klart för sig att på varje punkt av den linjen får man väga det ena värdefulla, som man söker mot det andra.

SOCIALDEMOKRATIEN OCH KOOPERATIONEN.

När professor Heckscher har frågat varför vi inte i efterkrigsprogrammet har nämnt något om Kooperationen, så är det därför att vi har över huvud taget inte gått in på de former av planmässighet i hushållningen som håller på att utveckla sig inom det enskilda näringslivet men som inte gör det överflödigt att alla dessa strävanden samordnas under samhällets ledning. Och ifråga om vår uppskattning av Kooperationerna över huvud taget kanske jag kan erinra om att i det program, som det socialdemokratiska partiet har antagit och som väl anses uttrycka längre gående mål, där står talat om Kooperationen på följande sätt: I konsumentkooperationen har en ny ekonomisk organisationsform

vuxit fram som utan förmedling av enskilda kapitalägars vinstintresse tillgodoser behovet av distribution och produktion, utvecklar en förbrukarnas egen företagssamhet, visar sig i stånd att ta upp tävlan med kapitalistiska storföretag och att bryta eller mildra ett av dem etablerat monopolvälde. Jag tror att det är ett erkännande av Kooperationen som räcker till. När professor Heckscher menar att man kan anförda de enskilda företagens duglighet såsom argument i denna diskussion så tror jag att han är inne på alldeles falskt spår. Samhällets ingripande hänger inte samman med att företagen inom det enskilda näringslivet skulle vara mindre dugliga. Om man vill ha en planhushållning i Amerika för att förekomma en våldsam arbetslöshet, så är det inte därför att man menar att de amerikanska företagen skulle vara särskilt dåliga, det förefaller mig som om vi kunde antaga att de amerikanska företagen är minst lika skickliga som de svenska, men det befriar oss inte ifrån behovet av att samordna deras verksamhet för att nå ett mål som för hela samhället är det mest önskvärda.

PROFESSOR TINGSTEN:

Ja, jag vill bara sticka in här eftersom vi kan fortsätta den där resetanken att det förefaller mig som om statsrådet Wigforss vore i den situationen att han vill söderut men inte alls vet var han skall stanna och inte heller vill diskutera detta problem under det att jag går utifrån att innan jag reser från Stockholm skall jag ha en ganska ingående diskussion om biljetten skall gälla Södertälje eller Rom. Den skillnaden förefaller mig ganska central och då är det ju nödvändigt att väga mot varann vad jag här kan kalla ekonomi och politik d. v. s. hur långt kan man gå på de ekonomiska linjerna utan att man i själva verket kommer i strid med den politiska friheten. Det är inte tillräckligt att säga, då och då kommer det en konflikt och då skall vi ta upp den, utan för den allmänna planen för planhushållningen behövs det just en grundlig diskussion på den punkten. I England har man haft en sån diskussion och det vore intressant om de socialistiska ledarna i Sverige också ville gå in på att dryfta saken.

Statsrådet Wigforss: Jag skiljer mig diametralt från professor Tingsten i det

fallet. Jag tror inte att den samhälleliga utvecklingen har ett mål till vilket vi kan beställa biljett. Jag tror att vi får ta det ena steget efter det andra och göra det bästa av det tillstånd som vi då har.

Professor Tingsten: Det förefaller mig inte riktigt vara fråga om den samhälleliga utvecklingen utan om den utveckling som t. ex. statsrådet Wigforss arbetar för och det är väl en annan sak. Den samhälleliga utvecklingen kan man sannerligen inte köpa några biljetter för.

Statsrådet Wigforss: Vi kan påverka den.

Professor Tingsten: Ja, men då får man köpa biljett.

BYRÅCHEFEN JOHANSSON:

Jag har inte mycket att säga i denna debatt om frihet, men min enkla mening är den, att man kan planhushålla i en diktatur, man kan planhushålla i en demokrati.

Skillnaden betingas av valet av medel, vilka medel man vill välja. När jag i mörse satt och skrev stördes jag mycket av en liten pojke som skrek. Han störde mina planer liksom verkstadsstrejken har stört planerna för byggnadsproduktionen. Man kunde kanske tycka att en fullt rationell åtgärd vore att kloroformera ungen, kanske en diktatorisk fader skulle ha gjort det. Jag väljer inte sådana medel. Jag planhushållar inte på det sättet. Är det inte en rätt enkel tanke, kanske till och med litet naiv, att man inte kan driva en planmässig ekonomisk politik i ett land längre än vad dess politiska system eller hela dess sammanfattning av friheter ger möjlighet till. Jag ser politisk frihet som en primär sak i förhållande till de ekonomiska medel man använder för att nå vissa samhällsekonomiska mål.

Professor Tingsten: Jag är övertygad om att våra ärade motståndare äro lika ivrigt inriktade som vi på att bevara den politiska friheten, men frågan är ju hela tiden hur långt kan man gå på den andra linjen utan att den politiska friheten skadas. Den saken är dock värd diskussion och det är inte tillräckligt att stanna vid att när vi kommer så långt så vi inte kan klara saken på annat sätt än genom att kloroformera ungen, ja då får vi hitta på något annat system. Litet tidigare bör man ta upp saken.

PROFESSOR HECKSCHER:

Ja, jag hade tänkt spara mig till slutet, det är visst kvar ungefär 1 minut eller lite mer utöver dem som jag har rätt att ta i anspråk. Jag kan ju skänka den åt någon annan. Vi kan ju inte hinna diskutera ut alla de frågor som här har blivit väckta, och för att övergå till det positiva vill jag säga, att det förefaller mig, som om planhushållningen från sina anhängares sida fyller två uppgifter, som inte på något sätt är sammanhörande.

KAN PLANHUSHÅLLNING SKAPA EN MERA EFFEKTIV HUSHÅLLNING ÄN DEN NUVARANDE?

Den ena är att skapa en mera effektiv hushållning än den nuvarande. Man betvivlar inte alls att det är det de vill. Man betvivlar betydligt starkare att det är det de kan. Jag tycker att herrarna, inte minst byråchefen Johansson, som är historiker, borde vara på det klara med, hur olika företeelser utvecklar sig mot vad man vill att de ska utveckla sig till. Just det liberala samhället visade sig innebära faktorer som ingen hade förutsett men som mer eller mindre ofrånkomligt följde ur dess egna förutsättningar. Det är väl ytterligt osannolikt att inte en annan hushållning skulle ha samma karaktär. Det är ytterst osannolikt och absolut obevisat, att planhushållningen skulle lösa dessa problem bättre än den fria hushållningen. Där åligger bevisningen de personer, som gör den gällande. Jag tror därför att man får säga, att den frågan är olöst. Man får naturligtvis vara beredd att ta en mängd ingripanden, men det är inte det frågan gäller, utan frågan är om man önskar lösa problemen så långt som möjligt utan olidliga konsekvenser på marknadshushållningens bas, eller om man i princip föredrar tvång, d. v. s. statens makt. Ingen kommer ju ifrån att de 27 punkterna utslutande håller sig till det senare i den punkt som jag berörde. Det är alltså frågan. Om jag väljer det senare, så måste man vara på det klara med, att man däri-genom har tagit en situation som kanske ofrånkomligt leder till allt det tvång som professor Tingsten har berört. Inte därför att man vill det, jag är lika övertygad som han, att mina värderade motståndare är motståndare till detta; men därav följer inte, att de inte banar väg för det. Det är mycket, som man banar väg för, fastän man inte vill ha det, genom att det följer av det man vill.

ÄR PLANHUSHÅLLNINGEN DEN BÄSTA VÄGEN ATT ÅSTADKOMMA EN INKOMSTUTJÄMNING?

Det andra mål som jag tror att planhushållningen fullföljer kommer kanske oftare fram i offentliga diskussioner. Det är en inkomstutjämning, framför allt en höjning av de breda lagrens villkor, som eventuellt inte kan nås utan att man minskar de bättre situerade inkomster. Det förefaller mig vara ett fullt begripligt och ett fullt naturligt ideal, som jag för min del kan förklara mig vara anhängare av. Jag önskar alltså, jag vill alltså det-samma som mina värderade motståndare här vid bordet, jag vill försöka skapa i varje fall en högre ställning för de breda lagren, om också på bekostnad av de bättre situerade ställning, om det visar sig vara den bästa vägen. Och det är inte något tvivel om, att detta kan nås på planhushållningens väg. Men är denna den bästa vägen till det målet, eller är det en väg som rymmer faror som man inte har på den andra vägen?

Vi har ju ett medel, endast alltför känt, och ett som i allra högsta grad är associerat med statsrådet Wigforss' namn, nämligen *beskattningen*. För min del anser jag det vara olyckligt, att motståndet mot en hel del av statsrådet Wigforss' politik har kommit att i första rummet gälla den höga beskattningen, för jag tror att det är en mycket mindre farlig väg än den andra till detta mål, som jag är anhängare av och som i varje fall säkert kommer att förbli målet för den ekonomiska politiken. Om man försöker hindra den höga beskattningen, och den beskattning, som verkar höjande på de breda lagrens ställning och kanske sänkande på de bäst situerade ställning eller de bättre situerade ställning, så finns det ett alternativ, och det är *statliga monopol*. Man kan på de statliga monopolens väg ge staten ofantliga inkomster, jag kan peka på sådant som sprit- och tobaksmonopolen, som ju skapar en mycket stor del av statens inkomster f. n. Då har de som har bekämpat de höga skatterna blivit bönhörda över hövan, då har de kommit att i verkligheten införa ett system som heter planhushållning eller som kallas planhushållning, och som såvitt jag kan förstå rymmer större faror för den mänskliga friheten, större faror för den kultur i vilken vi har vuxit upp och som vi tror på än någon annan form. Så att samtidigt med att jag skulle önska lägga de personer på hjärtat, som jag anses i allmänhet gå tillsammans med, att inte rikta sin eld emot den höga beskattningen utan mot planhushållningen, skulle jag vilja rikta en enträgen fråga till mina motståndare, om jag så får kalla dem, att försöka finna andra vägar än dem vi har så skrämmande erfarenhet av i diktaturstaterna, och som — antingen vi vill det eller inte — kan komma som en konsekvens av de åtgärder som vidtas. Jag måste säga att detta inte är någon dialektisk diskussion, utan det är något som förefaller mig vara en hjärtesak och en huvudfråga för den bestående, för den nordiska, för den framtida kulturen.

STATSRÅDET WIGFORSS:

Jag får bara konstatera, att planhushållningens motståndare talar om faror, som kan hota i framtiden. Vi talar om elände, som finns i nuet. Planhushållningens innebörd måste vara beroende på de människors idéer om värden, som sköter planhushållningen, och det är klart, att om planhushållningens anhängare inte har något intresse för friheten, då kommer friheten att förtryckas. Om planhushållningens vänner däremot tar friheten som ett utav de främsta målen, så kan man planera inte bara för förtryck, utan också för frihet. I den meningen tror jag för min del, att planhushållningen inte är en fara utan räddningen för den kanske största fara, som f. n. hotar vårt moderna samhälle.

(Forts. på sid. 35.)

Lille Bror Söderlund.

(Forts. fr. sid. 3.)

applåderades livligt. Det var Bellmansrotiden det. Den hade väl sina ljusa stunder också och Lille Bror är inte den som beklagar sej. Han var lika godlynt och allintresserad då som nu, diskuterade Nostrodomus med Börje Veslén, skrev vers och försökte sej på målning. Jag menar nu inte så att han tänkte bli poet eller målare, fast han nog kunde ha anlag, men kanske har dessa försök inte varit utan betydelse för hans musikaliska utveckling.

När man talar om Lille Bror Söderlundh som kompositör tänker man främst på hans vismelodier. De har blivit ett helt lands och allas vår egendom och de leker sej omedelbart och utan åthävor in på oss. Hemligheten är den, skulle jag tro, att Lille Bror låter en visa förbli visa och gör henne inte till någon opera-aria.

Nils Ferlin.

Planhushållning?

(Forts. fr. sid. 7.)

Professor Tingsten: Ja, enligt mitt sätt att se är det lika viktigt att värna mot framtida faror, som att värna mot nutida svårigheter, och det är väl egentligen alla ense om, att den distinktionen kan inte uppställas, inte ges den innebörden, att det viktiga är bara att komma ifrån svårigheter i det nuvarande, även om det blir galet i framtiden. Nu säger statsrådet Wigforss, att det beror på dom som planerar, om man verkligen kan få frihet plus planhushållning. Det är i själva verket problemet, men är det så? En engelsk historiker sa för 50 år sedan, att makten korrumpierar och absolut makt korrumpierar absolut. Jag menar precis på samma sätt, inte att makten korrumpierar på det sättet, att de maktägande blir mutkolvar eller över huvud taget tarvliga människor, utan på det sättet, att en statsmakt, vars innehavare har denna absoluta makt över näringslivet, den kommer med nödvång att föra med sig, att denna makt kommer att utnyttjas, också till ett undertryckande av friheten, det kommer naturligtvis att ske i frihetens namn, såsom all undertryckning av friheten har skett, men det blir i själva verket så, att den politiska friheten får vika för de ekonomiska förändringar man i varje särskilt fall anser nödvändiga.

Statsrådet Wigforss: Professor Tingstens resonemang går i grund och botten ut på att det demokratiska folket skall begagna sin frihet för att undertrycka sin egen frihet. Det är detta som jag anser åtminstone osannolikt.

Professor Tingsten: Folket är alltid demokratiskt, men många folk har ändå undertryckt sin egen frihet.

100-årig cirkel.

(Forts. fr. sid. 8.)

kade i 16 år med relativt mycket stor anslutning.

Enligt den samtida pressen bildades under åren 1847–54 Bildningscirkel i Alingsås, Eskilstuna, Falun, Gränna, Gävle, Göteborg, Hjo, Hälsingborg, Härnösand, Jönköping, Kalmar, Karlskrona, Kristianstad, Linköping, Lund, Malmö, Motala, Norrköping, Nyköping, Strängnäs, Uddevalla, Uppsala, Vadstena, Vänersborg, Västervik, Växjö, Ystad, Åmål, Örebro.

Bildningscirkeln utvecklade på flera orter en livlig verksamhet, men deras livstid vart kort. Göteborgs Bildningscirkels verksamhet övertogs av Arbetareföreningen 1866. I Karlskrona verkade cirkeln till 1877. Enligt Carlan-

ders bibliotekshistoria utgav Bildningscirkeln i Gävle ännu 1880 en bibliotekskatalog. Detta för att antyda några av de direkta förbindelser rörelsen har med vår tid.

Bildningscirkeln fick dock stor betydelse genom sina gemensamma folkliga manifestationer i flera samhällsfrågor. De bröt med lärdoms- och ståndshögfärden, med skråandan och fördomarna mot kvinnornas deltagande i det offentliga livet. Bekämpade onykterhet och visade möjligheten av ett bättre nöjesliv.

Johan Ellmin har f. ö. i en bok "Bildningscirkeln i Stockholm" 1847 (nyutgiven 1942) givit oss hela folkbildningens idé synnerligen lärorik och läsvärd ännu i dag.

Carl Landelius.

Översättning av st. 1 i Ryska i Radio.

TYPORD (återfinnas inte i ordlistan).

1. Don. 2. Ivan, Johan. 3. Moskva. 4. öster. 5. kosack. 6. väster. 7. i morgon. 8. Novgorod. 9. sida (ej boksida). 10. Samarkand. 11. Onega. 12. Neva. 13. Odessa. 14. Riga. 15. råd, sovjet. 16. där, dit, vart. 17. Pusjkin. 18. socker. 19. bra, väl, gott. 20. timme. 21. Tjehov. 22. denne, denna, detta. 23. min, din, sin. 24. det blåser. 25. söder, norr. 26. (han, hon den det) ser. 27. Baku. 28. olycka.

LÄSESTYCKE (glosorna återfinnas i ordlistan).

Här är Ivan. Han är min bror. Detta är vår trädgård. (Min) bror arbetar. Han gräver. Boris hjälper (min) bror. På andra sidan staketet

står en gammal man (gubbe). Han reparerar (lagar) staketet. Jag känner den gamle. Han är vår granne. Boris är grannens sonson (el. dotterson). Grannen röker: det luktar tobak. Grannen talar ofta med Ivan och med mig om trädgården.

Text till lektionen i ryska, torsdag kl. 22.20.

Typord

II

1. Ура́л. 2. Во́лга. 3. ла́мпа. 4. сту́л. 5. Ле́на. 6. Ли́тва. 7. Аля́ска. 8. лю́бит. 9. уже́. 10. жа́лко. 11. По́тёмки. 12. Оре́л. 13. несе́т, веде́т, ве́зет. 14. шёл. 15. же́лтый. 16. щи. 17. ещё́. 18. и́щет. 19. мы, вы, ты. 20. мы́лю. 21. был. 22. усы́. 23. быва́ет. 24. лво́. 25. поделу́й. 26. Я́лта. 27. Со́ня. 28. язы́к. 29. язы́к. 30. Сиби́рь. 31. Ряза́нь. 32. ого́нь. 33. лю́бовь. 34. сто́ять.

Läsestycke

Ве́ра — се́стра Бори́са. Вы её ви́дите? Она́ си́дит у окна́ и чи́тае́т га́зету. На сто́ле сто́ит ла́мпа. Как то́лько начина́е́т те́мнеть, Ве́ра зажига́е́т ла́мпу. Те́перь э́то не ну́жно: в ко́мнате совсе́м све́тло. У́тром Ве́ра приби́рае́т ква́ртиру. Ве́чером она́ ча́сто гуля́ет с О́льгой — она́ о́чень лю́бит гуля́ть с ней. Ле́том она́ е́здит на ве́лосипе́де, а зи́мою не е́здит. У Ве́ры е́сть ве́лосипе́д, а у О́льги ве́лосипе́да не́т. Мо́я се́стра́ча не́редко ода́живает О́льге сво́й ве́лосипе́д. У не́е но́вый ве́лосипе́д. — У Бори́са хоро́ший мото́цикл. У ме́ня не́т мото́цикла.

STOP

**LEARN
ENGLISH**

*heter textboken till Radiotjänsts
nybörjarkurs i engelska*

Ledare:
Lektor UNO SONDELIUS

Pris 1:75 plus oms.

Säljes i bokhandeln och kan även
rekvireras från Radiotjänst
postgirokonto 1302